

Edebiyat Notları:

Trajedide sezilen ululuk sembolü

Daima değişebilen bu mefhum, Oidipus'ta mukadderat, Hamlette vazife, Polyeucte'te Tanrı kılığına girmiştir

Yazan : Halit Fahri Ozansoy

Bundan evvelki yazımızın sonunda trajedilerdeki ulviyet müdahalesinin yalnız dini sebeblerle vukua gelmeyeceğini, başka başka görünmez kudretlerin de aynı trajik hareketi yaatabileceklerini söylemiştik.

Yani ululuk sembolü daima değişebilmektedir. Meselâ bu, Oidipus'ta mukadderat, Hamlet'te vazife, Polyeucte'te Tanrıdır.

Bütün trajedilerde vakaya bu dünyadan olmiyan bir aktör ilâve edilmiştir. Echylos'un İranlılar trajedesinde, muzaffer Yunan görünmez bir realite dir.

Delilik de, pek tabii olarak, bir nevi trajiktir. Çünkü, bir insanın esrarengiz bir kudret tarafından zapt edildiğini haber verir. Aynı suretle cinnet hali ne varan, aşklar, ihtiraslar da öyledirler. Meselâ: Phèdre.

Bu smifan trajik temalar içine peygamberlik ve evliyalık mucizelerini de sokabiliriz.

Jeanne d'Arc birçok nasrani trajedilere konu olmuştur. Aynı şekilde bir İslâm «velîye» sini de Abdülhak Hâmid yaratmıştır: Zeyneb!

Gaipden sesler duyan ve meleklerle arkadaşlık ederek sevdiği derviş arıyan Zeyneb, ilâhileşmiş bir kızdır. Ona hâkim bütün o mânevî hava, o efsaneler dekoru ve actionu içindeki ışıklı varlık, o ruhanî bir ilham uçuşu ile zamanın üstünde yaşayarak mesafeler aşan kudret, bütün o metafizik nedir? Bir kelimedede: Ululuk.

Trajedilerde ölenler çoktur; fakat trajedi oluşları bundan ileri gelmez.

Ölüm bir zarurettir, her şekilde; hastaların ızdırablı ölümü, işkenceye uğrayanların dehşetli ölümü, cehennemliklerin bile masumlarınki gibi daima acıklı ölümü, şöylesi, böylesi hepsi ölümdür. Herkes, kendisine göre pek korkunç olması muhtemel bir ölümle ölmeğe mahkûmdur. İşte her halde, dramın prensibi budur. Trajediye gelince iş değişir. Çünkü, ululuk düşüncesine yükselmedikçe trajedi beliremez. Çünkü bir eserin trajik kesafeti, ne cesedlerinin sayısı, ne de bunların mahiyetleri, şahsiyetleri ile ölçütür. Bunun için Hernani, Ruy Blas trajedi değılleri. Nesle Kulesi de öyle.

Ölüm, hayattan, değişik yüz perdelik bir dram vücuda getirebilir. Halbuki trajik aydınlık büsbütün başka membalardan fıskırır.

Geçen yazımızda açıklamış-

lık ki, Madam Butterfly, ilk perdenin finali dışında hiç bir trajik hüviyet taşııyordu. Bu na mukabil, meselâ Racine'in Bèrenice'i tam mânasile trajedi dir, trajedi unsuru ile örülmüş tür.

Bèrenice trajedisinde kan ve ölüm bulunmasına lüzum yoktur; Sadece vakanın ulu, aktörlerin kahraman, ihtirasların heyecan halinde bulunması kâfidir ve eserde başından sonuna kadar trajedi hazzını vücu da getiren haşmetli bir keder hâkimdir.

Racine'in önsözünde zikredilen «kahraman aktörler», «taşkın ihtirasları» ve «kederler» kayıtları, bir trajedi kadar bir drama da uygun düşebilir; fakat «action» un «büyüklüğü» ve kederin «haşmeti» bilhassa trajediye tavsif etmektedir.

Roma bu Bèrenice trajedisinde Athalie'nin Tanrısı gibi, hiç görünmiyen fakat daima hazır bulunan bir varlıktır, piyesin büyük aktörüdür. Bu, imparatora bir doğu kraliçesi ile evlenmeyi meneden imparatorluktur. [*] Titus imparatorluk için yaşaya caktır. Bèrenice Titus'u, kalbini parçalayan bir fedakârlıkla, imparatorluğa iade etmektedir. «Allaha ısmarladık, haşmetlim hüküm sürünüz» der. Çünkü Felistin kraliçesi, «Romalıların büyüklüğü, Sezarın haşmeti» ne demek olduğunu bilir. İşte burada Roma'nın ulu iradesi, «trajik» i yaratmaktadır. Bèrenice'in gidişi ve yaşamağı vadedişi Romanın zaferidir. Piyesin sonunda ölümü kaldırma, Racine, trajik değeri azaltmamıştır. Eğer ölüm unsuru dramın mutlak şartı olarak kabul edilirse, burada, yani trajedide, sadece «action» la dramın bu kanlı havası dışına çıkılmaktadır.

Yunan trajedisinde «mukadderat» hâkimdir. Fakat bir ke re bir şeyin kaçınılmaz olduğu idrâk edilince, arkasından bir nevi sükûn da gelir. Meselâ farz edelim ki, Kral Oidipus trajedisinde, Oidipus, Thèbai halkına şöyle diyor: «Ben babamı öldürdüm, aynamla evlendimse, kaba hat kimin? Vaka can sıkacak bir şey amma, benim hiç günahım yok. Çünkü bu suçları bilmiyerek işledim.»

Bu sözleri söyledikten sonra

[*] Abdülhak Hâmid'in Tezer faciasını hatırlayın. Orada da halk, memleket, Tezerin ölümünü istiyor. Abdürrahman III, milletin arzusunun yerine getirmek için, sevgilisi masum Tezeri kendi eli ile hançerliyor.

da, diyelim ki tahtını bıraktı. Sonra? Sonrası, yalnız anası İokaste intihar edecekti, o kadar. Peki amma, bunun arkasından aynı Oidipus, efsanede ve Sophoklesin eserinde olduğu gibi, gözlerini kör ederek sahnede görünmese idi, trajedi vücuda gelmiş olur mu idi? Demek ki bu ululuğun insanları kahramanlığa sevkeden bir vüdan uyanıklığı yaratması da lâzım geliyordu. Oidipus, ancak, İokaste'nin elbiselerinden agrafını çekip alarak dehşetli bir hareketle kendi gözlerini bunlarla oyup kör ettikten sonradır ki bir kahraman olmuştur. Halbuki daha evvel, sadece felâket karşısında bir sorumlu idi, başka bir şey değil.

Ululuk, hattâ bir kader de olsa, trajedi şahsı o kaderi kendisine çekmesini bilmelidir, ancak o suretle kahraman mertebesine yükselebilir.

Ulu olanı, duyu hassalarımızla idrâk edemeyiz. Gözlerimiz ne Oidipus'un talihi ne Athalie'nin Tanrısını, ne Bèrenice'in Roma'sını görür. Hislerimizle kavrayacağımız şey «ulu»yu anlatabilir, Amma bu anlatış daima bir işaretin ötesinde gizlidir. Hiç şüphesiz sahne oyuncuları ile, bilhassa ışık ve gölge akisleriyle, «ululuk» maddileştirilebilir; fakat gerçekten «ulu» ve bunun neticesinde mevzu suk surette trajik olan fikir, o fikri tasvir eden şekilden daha ileriye gider. Hamlet Trajedisinin geceleri Elseneur sarayı tarafında doluşan hayalet, öldürülmüş ihtiyar bir kralın gölgesi olmaktan daha fazla bir mâna taşımaktadır. Bu hayalet

(Devamı Sayfa 6, Sü. 6 da)

Hava kuvvetlerinin deniz kuvvaffakıyetle sona ermiştir. katılmıştır. Resimde Cleopatra yı göstermektedir.

